

УРОЧИСТА АКАДЕМІЯ НА ПОШАНУ ЮРІЯ БАРАБАША

18 листопада 2021 р. в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (на платформі Zoom) відбулась урочиста академія з нагоди 90-ліття доктора філологічних наук, професора, лауреата Національної премії України ім. Т. Г. Шевченка, головного наукового співробітника Інституту світової літератури ім. О. М. Горького Російської академії наук, почесного доктора НАН України Юрія Яковича Барабаша. У доповіді «Юрій Барабаш: духовне єднання з Україною» директор Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України академік *Микола Жулинський* зазначив, що хоча Ю. Барабаш із волі обставин опинився в Москві й працював на високих державних посадах, але забути в Україні не був, тому що пам'ятав про свою рідну землю, бо ж пішов у світ із Харкова. Там він редагував літературний журнал «Прапор». Але 1961 р. доля повела його до Москви, де він став заступником головного редактора «Літературної газети». Проте й звідти він відгукувався на явища українського літературного життя, зокрема захоплено сприймав поетів-шістдесятників. Його авторитет літературного критика й теоретика літератури й мистецтва в Україні завжди залишався незмінним. Він обіймав високі державні й адміністративні посади, у 1965—1967 рр. очолював Інститут світової літератури ім. О. М. Горького, у 1973—1975 рр. — Інститут історії мистецтв, був першим заступником міністра культури колишнього СРСР. Однак і тоді не ослаблював контактів з українськими письменниками, мистцями, ученими. У розмові з В. Панченком 2014 р. він зазначив: «Щодо моїх зв'язків з Україною, то тут треба говорити про єдину кровоносну систему, яка ніколи не порушувалася від мого мого від'їзду й до сьогодні, я цей від'їзд сприймаю як тимчасове відрядження, дарма що це відрядження розтягнулося більше як на півстоліття і, боюся, вже до кінця...». Юрій Якович замислювався над феноменом свого земляка Г. Сковороди, зокрема над природою світосприйняття й розуміння людини в добу бароко. До 250-ліття українського любуудра Ю. Барабаш надрукував статтю, знакову на той час, де зосередив увагу на формуванні філософа добою бароко, її духовною атмосферою, а також культурою Ренесансу. Мабуть, завдяки заглибленню в духовний світ і моральні засади цього мислителя Ю. Барабаш оберігав себе в тих умовах як внутрішньо суверенна особистість. Цьому сприяло плекання єдності зі своєю нацією, її мовою,

культурою, історією. Духовними мандрівками у світі Сковороди, Гоголя, Шевченка він намагався пізнати, яким шляхом вони йшли до морального самовдосконалення. Через чверть століття його монографія про Сковороду вийшла українською мовою під назвою «Дух животворить» і засвідчила майстерність авторського порівняльно-типологічного аналізу — зіставлень спадщини мислителя з доробком Гоголя, Шевченка, Л. Толстого на основі «філософії серця». Тож маємо чудову можливість естетично втішатися працями нашого вдячного земляка з їх глибокою теоретичною основою та особистісною вираженістю думки.

Сергій Гальченко (Інститут літератури) розповів про творчу історію поеми «Мазепа» (у журналі «Київ» вона з'явилася з передмовою Ю. Барабаша) та різко негативне сприйняття її першої вибіркової публікації (у середовищі вульгарно-соціологічних критиків 1920-х років). Навіть наприкінці 1980-х років очільники Спілки письменників України виступали проти публікації цього твору, тому звернулися до Ю. Барабаша з огляду на його науковий авторитет. «Поема будить думку — найгострішу нашу зброю», — було зазначено в тій передмові.

Доктор історичних наук *Володимир Мельниченко* розповів про епізоди творчого життя Ю. Барабаша, пов'язані з Національним культурним центром України в Москві. У цьому осередку відбулася, зокрема, презентація книжки ювіляра «Просторинь Шевченкового слова» в серпні 2011 р. Ю. Барабаш брав участь у відкритті погруддя поета на території центру 31 жовтня 2013 р. та доповідав на московських конференціях із нагоди ювілею Кобзаря. У листопаді 2014 р. він написав лист Президентів України на підтримку центру як осередку українства в Москві, вогнища української культури й українського духу, проти потенційної комерціалізації закладу.

Павло Михед (Інститут літератури) присвятив свою доповідь розкриттю поняття «гоголівське бароко» в працях Ю. Барабаша. У перших статтях із цим терміном наявна напівметафорична конотація, множинність його інтерпретації. З початку 1990-х років автор обережно прилучає читача до комплексу ідей, які закріплюються за цим поняттям. Далі ж у працях щоразу повніше вирізьблюється бароковий профіль письменника, зокрема в книжці «Почва і судьба. Гоголь и украинская литература: у истоков» (1995). Аналіз виявляє подібності поезики Гоголя з бароко в поєднанні містики й фантастики з натуралізмом, у зв'язках із проповіддю, історичною хронікою, інтермедією, вертепною драмою, у парадоксі, гіперболі, літературній містифікації.

Райса Мовчан (Інститут літератури) поділилася роздумами про книжку Ю. Барабаша «Украинское литературное зарубежье: Лица. Судьбы. Тексты» (2016). Це масштабне видання дає нагоду цілісно розглянути цю гілку української літератури. Автор розкриває тенденції, чинники, свідчення єдності літератури зарубіжжя з материковим письменством. До спільних констант цієї єдності належать імператив рідної мови, національна ідея свободи, християнська традиція. І до цих висновків — основних напрямних дослідницького пошуку Ю. Барабаша — українським науковцям варто прислухатися. В аналізі доробку Є. Маланюка розставлено актуальні акценти, пов'язані з особистістю, творчістю й культурологічною діяльністю поета, простежено паралелі з П. Тичиною, В. Винниченком, А. Ахматовою, В. Маяковським, М. Гумільовим. У полі зору Ю. Барабаша також роман Василя Барки «Жовтий князь» як зразок літературної апокаліптики і його епічна трилогія «Брама смиренних», укорінена своєю символікою в тисячолітню традицію світової літератури. Багато фактів, імен, деталей, несподіваних поворотів думки містить розділ про сприйняття й інтерпретації феномену Гоголя в українському літературному зарубіжжі. Книжку вирізняє аргументований аналіз текстів, семантичних структур, коректне порівняння з представниками світового письменства, розмаїтість залучених контекстів, точні, провокаційні та стимулювальні тези.

Володимир Поліщук (Навчально-науковий інститут української філології та соціальних комунікацій Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького) у доповіді «Інтимно-любковий дискурс української літературної шевченкіани

(до постановки проблеми в контексті студій Ю. Я. Барабаша)» зазначив, що в новітніх художніх творах про Т. Шевченка концепція головного героя на основі документальних джерел убирає багато тих рис, які стосуються приватного, інтимного життя поета, стає повнішою, рельєфнішою. Інтимна сфера нині домінує в конструюванні образу персонажа. Упродовж 2000-х років з'явилися твори, де любовна тематика — провідна (романи В. Чемериса, В. Кепича, Г. Тарасюк, А. Цвід, В. Дарди). Помітна тенденція психологізувати цю проблематику; відтворення інтимних взаємин повніше, відвертіше, але без утрати етичної та художньої міри.

Василь Пахаренко (Навчально-науковий інститут української філології та соціальної комунікації Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького) у доповіді «Ключові аналітичні аспекти шевченкіяни Юрія Барабаша» вказав на те, що дослідник, зосереджуючись на постатях Сковороди, Гоголя й Шевченка, уплітає в їх уявний полілог і свої думки, голос, виокремлює доміанти двох останніх письменників: ідея нації, трактування історії, пошук істини, шляху до Бога, вироблення своїх творчих методів. Крізь призму бінарної опозиції «батьківщина — чужина» з'ясовуються відмінності між двома мистцями — Гоголем і Шевченком.

Лукаш Скупейко (Інститут літератури) зазначив, що впродовж останніх п'ятнадцяти років Юрій Якович зарекомендував себе як активний автор журналу «Слово і Час», він пропонує до друку фундаментальні праці, засадничі для нашого літературознавства. *Микола Бондар* (Інститут літератури) указав на те, що в працях Ю. Барабаша висвітлено цілу смугу культурної історії України. Показові особливості творчого пошуку ювіляра — ретельність аналізу, концептуальність суджень, маса цікавих деталей, які характеризують і насвітлювану постать, і відповідну історичну добу, прагнення дослідити субстанційний елемент українства на прикладі цих трьох діячів української культури. Комплекс проблем, які порушує Ю. Барабаш, створює перспективи для дальших студій на основі його праць. *Микола Жулинський* наголосив на тому, що Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка вважає Ю. Барабаша своїм співробітником, якого тут дуже цінують. Йому належить особлива роль у створенні «Шевченківської енциклопедії».

У подячному слові *Юрій Барабаш* зазначив, що за життя чув не надто багато добрих слів на свою адресу, особливо за роки перебування в Москві, і щасливий нині удостоїтися честі на таку урочисту академію. Він згадав, що питання про його роботу в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка виникло ще тоді, коли він почав працювати в Москві. Молодий учений віддавав перевагу саме цьому, київському варіанту. Але провідний радянський партійний функціонер М. Суслов, поцікавившись національністю співрозмовника, наполіг на тому, щоб українець Ю. Барабаш залишився у столиці СРСР. Однак, перебуваючи далеко від батьківщини, учений завжди почувався разом з Україною, і це допомагало жити і працювати, виховувати дітей і онуків. Він подякував колегам за добрі, розумні й корисні для нього слова.

Олександр БРАЙКО

Отримано 23 листопада 2021 р.

м. Київ